

Ирина Й. ИВАНОВА*
Московский государственный университет
им. М.В. Ломоносова
Факультет иностранных языков и регионоведения

Оригинални научни рад
Примљен: 08.10.2019.
Прихваћен: 12.02.2020.

ЕЛЕМЕНТИ РАЗГОВОРНОГ ЈЕЗИКА У *ЛЕКСИКОНУ YU МИТОЛОГИЈЕ*

Године 2004. изашао је из штампе *Лексикон YU митологије* (Андрић 2005), енциклопедија масовне културе бивше Југославије. У почетку је то био интернет пројекат, у коме су учествовали многи бивши грађани заједнице југословенских народа који сада стицајем околности живе и у многим другим, блиским и далеким државама. Упркос томе да је на том издању радио велики број аутора, читалац има утисак да је књигу написао мали тим блиских људи. Такав утисак настаје као резултат за ауторе заједничког погледа на свет и сличног начина изражавања. Формално задржавајући црте енциклопедијске публикације, вокабуларни чланци *Лексикона* подсећају на вицeve, анегдоте, виртуозне монологе зналаца уметности и остављају утисак разговорног идиома. Креатори *Лексикона* се изражавају истим језичким регистром, помоћу којег се шаље порука која указује на њихов заједнички друштвени идентитет, интересовања, старост и поглед на ствари.

Кључне речи: Лексикон YU митологије, разговорни идиом, жаргонизми, масовна култура, интернет пројекат.

Лексикон YU митологије, који је изашао из штампе 2004. године, приказује слој свакодневне културе која се појавила током постојања државне заједнице Јужних Словена. Ово издање одражава југословенски менталитет и његове вредности, с тим што су његови аутори Срби, Хрвати, Словенци и други представници народа и народности бивше Југославије. Карактеристичне особине колективног аутора ове енциклопедијске публикације су живописна визија стварности, пажња према ситним детаљима околног света, према обичном човеку, слобода од свега што је званично, од партијске бирократије, од конвенција филистичког друштва, склоност безазленом хумору, језичкој и верској толеранцији.

Сам избор објеката који се дефинишу у *Лексикону* саставни је део концепта југословенског националног карактера. Стога је значајан део речнич-

* iva53@inbox.ru

ких чланака посвећен предметима и појавама свакодневног живота. Ово издање представља углавном периферне концепте југословенске културе. То су појмови као што је храна (**ајвар**, **бурек**, **bronхи бомбоне**, **цедевита**, **ђачка паштета** итд.), гардероба (**балетанке**, **боросане**, **фрула панталоне** и сл.). То су телевизијски програми, као што су „**Мале тајне великих мајстора кухиње**”, „**Цртани филм у 19:15**”, као и свакидашњи догађаји који су по нечему необични за данашњи живот: на пример, **буцење**, **крађа јогурта и млека** и још много другог што се тешко даје систематизовати јер наслови не одређују увек садржину чланка, него служе за подстицање асоцијативног изражавања: навођење анегдота, вицева, животних прича – што је карактеристично за разговорни стил. Овде налазимо такође појмовне јединице које су део званичне сфере, али се разматрају из перспективе обичне особе, односно на плану свакидашњег живота.

Лексикон је сачувао нека формална обележја енциклопедијске публикације. Тако је на почетку чланка у многим случајевима дата неутрална или званична дефиниција одговарајућег појма. Што се више приближава крају чланка, то он више личи на анегдоту, а томе се додају шале, народне изреке, дијалози, лингвистичке дигресије или неке накнадне успомене које су слабо повезане с насловним појмом, али су важне за аутора и његову средину.

Периферна природа већине описаних објеката и њихова припадност свакодневној сфери одређују стилске карактеристике говора аутора ове књиге. Она не би могла бити написана другим језиком осим језика свакодневног разговора у пријатељском друштву представника једне или две генерације грађана рођених и одраслих у социјалистичкој Југославији, који се међусобно савршено разумеју. Стога су у тексту *Лексикона* широко представљене појаве којима се одликује разговорни језик тог друштвеног слоја.

Пре свега, треба поменути врло широк тематски распон овог енциклопедијског издања. У неформалној атмосфери може се разговарати с пријатељима и породицом о свему и свачему: о свакодневним кућним пословима, о раду, политици, познаницима, новом филму итд. Стога је тематика *Лексикона* разнолика и неформална, практично неограничена. Наслови чланака нису представљени само именицама у номинативу, већ и глаголима („*Iščakijati*”, „*Zglajzati*”), предиктивним исказима („*Čovječe, to ti je bil Jager!*”, „*Kad bi bio Bijelo dugme*”, „*Hajde da ludujemo!*”) као и насловима уметничких дела, укључујући дечији и омладински фолклор, као што су „*Idemo dalje*”, „*Gorski vijenac*”, „*I tri sulara su!*”, „*Grlom u jagode*”, „*Ana voli Milovana*”.

Текстови *Лексикона* се одликују богатом стилском разноликошћу. У њима се, као и у неформалној комуникацији са својима, манифестују језичке особине говорника: његова склоност шали, игри речима или укључивању у говор званичне лексике, која у овом случају добија ироничну конотацију. Углавном се то догађа у оквиру истог микротекста. Језичка игра је упечатљива карактеристика овог енциклопедијског издања.

Ауторово дубинско познавање неке професионалне сфере, најчешће у области поп арта или у музици и других праваца, одређује коришћење посебног вокабулара („*apstraktni ekspresionizam*”, „*enformel*”, „*bubble gum kultura*”,

„trash estetika”, „camp postupak”, „foršpil”). Укључивање у говор речи из омладинског и другог жаргона („frajer”, „alkos”, „spika”, „keva”, „pržiti džez rok”), појединачних лексема и фразеологије изразитог колоквијалног колорита („Ciga”, „zboriti”, „navaliti u teretane”, „prikačiti se”, „šta je tu je”, „Zaljubio se do špic-plehova”, „dobar kao lebac”, „lep kao greh”) ствара осећај емоционалне опуштености аутора, представу о њиховој укључености у омладинску средину, као и знање да остају верни данима своје младости и својој социјалној средини.

У улози својеврсног сленга заједничког за одређене социјалне групе јавља се такозвани интелектуални вокабулар. Један његов део сачињавају лексеме латинског порекла – речи попут **новум**, **импресиван**, **експлицирати**, **луцидан**, **прецизан**, **дефинисан**, **конзумирати**, **консеквенца**. Углавном оне нису представљене у академијским речницима српскохрватског језика, понекад изостају и у речницима страних речи. Али њихово значење се наводи и с њим се поиграва на веб локацијама попут ”Великог речника мање познатих речи и израза” (Велики речник), „Вукајлија” (Вукајлија), „Шта значи.цом” (Шта значи), као и на неким интернет форумима који имају за циљ да објасне ретке речи, углавном страног порекла. За већину лексема дотичне групе ови извори указују на њихову ретку употребу и с тим везану нејасноћу значења. Често су такве лексеме истакнуте наводницима и курзивом у тексту *Лексикона*.

У тим изворима налазимо интерпретације следећих позајмица из латинског на које наилазимо у чланку „Beogradski pop art”. Адверб **луцидно**: „Warhol је, **lucidno** shvataјући snagu i mogućnosti masovnih medija, svojim delovanjem i sam izrastao u medij”. Сајт „Велики речник” даје тумачење : „луцидно – јасно, сјајно”, уз објашњење да се „у последње време све више и више шири свакодневним говором, па је важно разјаснити његово значење како би сви могли да тачно користе реч” (Велики речник).

Именица **дигнитет**: „Budući da su pop artisti slavili *bubble gum* kulturu, postavljajući temelje onome što će se ubrzo nazivati 'trash' estetikom’, dali su neophodni **dignitet** čitavoj stvari. Значење речи **dignitet** – достојанство – наведено је на истом сајту.

Именица **консеквенца**: „Aux Maniere do krajnjih **konsekvenci** depersonalizuju svoj rad”. Реч **консеквенца** са значењем „последница” наводи се у „Рјечнику страних ријечи” Б. Клаића (Клаић 1978), на сајтовима „Вукајлија” и „Велики речник”. Овај последњи напомиње да је реч мало позната широј јавности.

У многим случајевима такав терминолошки, интелектуални вокабулар ограничене употребе користи се у „Лексикону” у неочекиваном контексту, за описивање обичних, свакидашњих појава, што ствара ефекат ироније.

О значењу речи софистициран исправља се на интернетском форуму, а један од учесника објашњава значење именице **софистицираност** као „грациозност, префињеност, таленат” (Вокабулар). У „Лексикону” се користи у односу на плес медведа, којег Цигани возе по сајмовима: „Мећкин 'ples' није bio bogzna kako sofisticiran” („Cigani mečkari”¹¹).

¹¹ Овде и даље наводимо у загради наслов речничког чланка „Лексикона” из којег је преузет цитат.

Придев **профан**, чије је једно од значења „обичан”, користи се у причи о београдском уличном саобраћајцу из седамдесетих Јовану Буљу: „Jedan od onih tako retkih ljudi koji nam... dokazuju da se velike umetnosti kriju i u prividno **najprofanijim** zanimanjima” („Jovan Bulj”). „Велики речник” напомиње: „Профаност је реч која се веома ретко користи на нашим просторима, те су шансе да сте се сусрели са њом веома мале” (Велики речник).

Латински израз **бона фиде**, који се у правним текстовима користи у значењу „с добрим намерама” (Šta znači), у „Лексикону” је употребљен за описивање једне од навијачица рокерског бенда која га прати током турнеје: „Latinka 'Meri' Cakić bila je 1970-ih i 1980-ih ako ne jedina a onda najpoznatija **bona fide groupie** domaće rock-scene” („Cakić, Latinka Meri”).

Придев **екстреман** у изразу екстремни случај, који је карактеристичнији за политичке или медицинске текстове, налазимо у ауторовим успоменама на лоше пионирске кампове са слабом исхраном: „Verovatno postoje i ekstremniji slučajevi koji nisu našli mesta na papiru” („Buljarica”).

Латинизам **новум** појављује се у чланку о чувеном голману Владимиру Беари: „Što je onda bio apsolutni **novum** u yu-fudbalu” („Bears, Vladimir”).

Последњој лексичкој групи приближава се по стилској обојености и функцији социјалног обједињавања једна друга – стране речи које задржавају правопис изворног језика, речи попут лексема **whatever, anyway, full makeup on, the real deal, girls next door** итд., о каквим пише у свом чланку „Омладински жаргон” Р. Драгићевић (Драгићевић 2012). Употреба варваријама указује на навику изражавања преласком са српскохрватског на страни, обично енглески. У једном од речничких чланака аутор експресивно изражава своја осећања узвикујући на енглеском и немачком језику: „SFRJ at its best!”, „Das ist Zdravko!”, „Sehen sie dieses Land?” („Čolić, Zdravko”).

Лексикон не користи жаргонизме са изразито негативном конотацијом у односу на личности које се дефинишу, што је у складу с општим позитивним тоном публикација. Али треба напоменути да у књизи често долази до ироничних исказа. Тако је употребљена реч **главоња** – „политичар, богаташ, важна особа” (Сарајчевић 2004, Вукајлија): „da ne zaboravimo samozatajne sumnjivce braću Vrhovec, Ivu i Josipa, obadva **glavonje** 1970-ih” („Braća”). Понекад је опсцена лексема чак и израз дивљења према особи о којој је реч. Појављујући се у *Лексикону*, вулгаризам се може односити на политичке прилике: „Ноћемо li se ikad izvući iz svih **sranja**” („Jovan Bulj”).

Функција жаргонизама није само у томе да служе као експресивно средство, него и да означавају припадност млађој генерацији, мада су заправо аутори средњих година или старије особе. Пример такве употребе налазимо у реченици са жаргонизмом **буразер** – „брат, друг, пријатељ” (Герзић 2012): „**Burazer** i ja smo kupovali i instant-napitak” („Cedevita”).

Често аутори прибегавају клишеима, изразима бирократског стила из социјалистичког периода, као што су **свесни омладинци, стабилизациони програм, земља ригидног социјализма, непријатељи свих боја, црвени барјак самоуправљања**. Такав поступак је манифестација ауторове ироније, језичке игре, карактеристичне за разговорни стил. Садржај чланка често је у

супротности са званичним набојем дефиниција. Тако, тумачење појма **АФЖ** (Антифашистички фронт жена) почиње сасвим класично: „Organizacija za žensku emancipaciju...”, али њен наставак нема озбиљан карактер: „...držala je domaćicama predavanja tipa: 'Rad je stvorio čoveka', 'SSSR, prva zemlja socijalizma' и сл.” Чланак се завршава анегдотом: „Epska scena: predavač govori o režimu u Španiji, a jedna od slušateljki (pobrkavši diktatora Franka i Franck kavu) povikne: 'Đubre jedno fašističko, dosta je on nas trov'o!'”

Чланак посвећен Цемалу Биједићу такође почиње стандардно: „Bosanskohercegovački kadar, predsjednik Saveznog izvršnog vijeća poginuo u avionskoj nesreći.” Онда следи виц: „Koje su bile posljednje riječi zabilježene na crnoj kutiji? 'Daj, bolan, da ja malo vozim!'” („Bijedić, Džemal”).

Партијска терминологија социјалистичког периода у **циљу подизања нивоа, комунизам људског лика** пародијски се користе у опису мушког часописа „Чик”: „Populistički list koji je 1960-ih i 1970-ih godina bio obavezno štivo velikog dela muške populacije **u cilju podizanja nivoa erotskog vaspitanja**”; „intimno iskustvo u suludim kombinacijama... koje je nudila... bogata turistička sezona, **komunizam ljudskog lika**... i ekonomsko blagostanje” („Čik”).

Без обзира на то да је на том издању радио велики број аутора, читалац има утисак да је књигу написао мали тим блиских људи. Такав утисак настаје као резултат за ауторе заједничког погледа на свет и сличног начина изражавања. Формално задржавајући црте енциклопедијске публикације, вокабуларни чланци „Лексикона” подсећају на вице, анегдоте, понекад виртуозне монологе зналаца уметности и остављају утисак разговорног идиома. Креатори „Лексикона” се изражавају истим језичким регистром, помоћу њега се шаље порука која указује на њихов заједнички друштвени идентитет, интересовања, старост и поглед на ствари.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Андрић 2005:** I. Andrić *et al*, *Leksikon YU mitologije*, Beograd: Postsriptum; Zagreb: Rende.
- Герзић 2012:** B. Gerzić, *Rečnik srpskog žargona*, Beograd: SA.
- Драгићевић 2012:** R. Dragičević, *Omladinski žargon*, *Politika*, 10.05.2012 <<http://www.politika.rs/sr/clanak/218208/Omladinski-zargon>>. 07.09.2019.
- Клаић 1978:** B. Klaić, *Rječnik stranih riječi i izraza*, Zagreb: NZ Matice hrvatske.
- Сарајчевић 2004:** N. Sarajčević, *Rječnik sarajevskog žargona*, Zenica: Vrijeme.
- Велики речник:** *Велики речник мање познатих речи и израза*. <<https://velikirecnik.com/>>. 07.09.2019.
- Вокабулар:** *Vokabular. Srpski jezik – Vokabular forum*. <<http://www.vokabular.org/forum/index.php?topic=6846.0>>. 07.09.2019.
- Букајлија:** *Vukajlija*. <<https://Vukajlija.com/>>. 07.09.2019.
- Шта значи:** *Šta znači.com*. <<http://staznaci.com/>> [http://](http://staznaci.com/). 07.09.2019.

Ирина Й. Иванова

ЭЛЕМЕНТЫ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ В „ЛЕКСИКОНЕ YU МИФОЛОГИИ”

Резюме

В 2004 году вышел из печати *Лексикон YU мифологии* – энциклопедия массовой культуры бывшей Югославии. Первоначально это был интернет-проект, в котором участвовали многие граждане не существующего более государства. Несмотря на то, что в работе над изданием принимали участие разные авторы, у читателя складывается впечатление, что книга была написана небольшой группой близких людей. Такое впечатление возникает в результате их общего взгляда на мир и близкого способа самовыражения. Формально сохраняя черты энциклопедического издания, словарные статьи *Лексикона* напоминают анекдоты, истории, виртуозные монологи, рассказанные друг другу приятелями в неформальной обстановке. Создатели *Лексикона* выражают себя с помощью единого языкового регистра, указывающего на их общую социальную идентичность, интересы, возраст и видение мира.

Ключевые слова: *Лексикон YU мифологии*, разговорная речь, жаргонизмы, массовая культура, Интернет-проект.